

*До спеціалізованої вченої ради
ДФ 88.081.2025
Одеського національного
університету імені І. І. Мечникова*

РЕЦЕНЗІЯ

доктора юридичних наук, професора

Гаран Ольги Володимирівни

на дисертаційну роботу

Карлюги Єлизавети Кирилівни

на тему **«Теорія та практика реалізації економічних санкцій у
міжнародному праві».**

подану на здобуття наукового ступеня доктора філософії
в галузі знань 08 «Право» за спеціальністю 081 «Право»

Актуальність теми дослідження. Застосування економічних санкцій у сучасному світі стало одним із ключових інструментів реагування на порушення норм міжнародного права, що набуває особливої ваги в умовах поглиблення глобальної кризи міжнародного правопорядку. Зростання кількості порушень міжнародних зобов'язань, зокрема імперативного характеру, актуалізує необхідність пошуку ефективних механізмів забезпечення дотримання міжнародно-правових норм за умов відсутності централізованої системи примусу. Як засвідчує сучасна практика міжнародних відносин, результатом цього пошуку стало активне застосування економічних санкцій як одного з найдієвіших примусових заходів, що дедалі частіше використовуються у відповідь на поточні міжнародні конфлікти. Водночас, незважаючи на розповсюдженість економічних санкцій у міжнародній практиці, низка теоретичних аспектів, пов'язаних із їх застосуванням, залишається недостатньо опрацьованою. Одним із таких аспектів є ефективність економічних санкцій у забезпеченні дотримання міжнародного

права, що значною мірою залежить від наявності належного правового механізму їх реалізації як на міжнародному, так і на національному рівнях. У цьому контексті дисертаційне дослідження Є. К. Карлюги, присвячене аналізу теоретичних засад та практичних аспектів реалізації економічних санкцій міжнародними організаціями та окремими державами, є вкрай актуальним.

Актуальність дисертації Є. К. Карлюги підтверджується її приналежністю до планів наукових досліджень Одеського національного університету імені І. І. Мечникова. Так, роботу виконано згідно з планом науково-дослідної роботи кафедри загальноправових дисциплін та міжнародного права та кафедри цивільно-правових дисциплін Одеського національного університету імені І. І. Мечникова за темами «Національна правова система України: сучасний стан, тенденції та напрями розвитку» № 309 (державний реєстраційний номер 0121U112814) і «Приватно-правове регулювання суспільних відносин в Україні: проблеми теорії та практики» № 345 (державний реєстраційний номер 0123U102606) відповідно. Дисертаційне дослідження виконане в рамках планових тем науково-дослідної роботи.

Отже, тема дисертаційного дослідження є актуальною і своєчасною для розвитку доктринальних положень щодо реалізації економічних санкцій на міжнародному та внутрішньодержавному рівнях, яким вітчизняна наука міжнародного права приділяє недостатньо уваги. У роботі ретельно проаналізовано основні теоретичні та сучасні практичні підходи до цього питання, що надало підставу та можливість виробити авторські пропозиції щодо перспективного розвитку положень міжнародного та національного права в сфері санкцій та практики реалізації норм національного законодавства.

Ступінь обґрунтованості наукових положень, висновків і рекомендацій, сформульованих у дисертації. Дисертація Є. К. Карлюги характеризується системним підходом до предмету дослідження. Робота складається з анотації, вступу, трьох розділів, які об'єднують десять підрозділів, висновків, списку використаних джерел, додатків. Структура

повністю відповідає цілям і завданням дослідження, дозволяє послідовно розглянути всі проблеми, визначені автором. Обґрунтованість положень, сформульованих у дисертації, підтверджується критичним аналізом наявних використаних джерел, вітчизняного та зарубіжного законодавства, статистичних матеріалів та матеріалів судової практики.

Були чітко сформульовані:

- мета дослідження: визначення теоретичної бази та особливостей практичної реалізації економічних санкцій у міжнародному праві, з'ясування сучасного стану їх застосування та забезпечення дотримання міжнародними організаціями і окремими державами, а також розроблення науково обґрунтованих рекомендацій і пропозицій, спрямованих на вдосконалення правової регламентації економічних санкцій як на міжнародному рівні, так і в Україні;
- задачі дослідження: визначити юридичну функцію та визначальні характеристики санкцій у міжнародному праві; запропонувати дефініцію терміна «санкції»; виокремити основні види санкцій і розкрити їх правову природу; виявити особливості економічних санкцій як засобу забезпечення виконання міжнародних зобов'язань та з'ясувати передумови їхньої ефективності; визначити особливості правового регулювання запровадження економічних санкцій Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом, що обумовлюють специфіку їх імплементації на національному рівні; відокремити корисний для запозичення правовий досвід реалізації економічних санкцій у Сполучених Штатах Америки, Канаді та Великій Британії; встановити сучасний стан правової регламентації застосування економічних санкцій в Україні та надати рекомендації щодо її удосконалення; надати комплексну характеристику механізму забезпечення дотримання економічних санкцій, характерного для Організації Об'єднаних Націй та Європейського Союзу; виявити переваги правового забезпечення дотримання економічних санкцій у Сполучених Штатах Америки, Канаді та Великій

Британії; надати пропозиції щодо покращення вітчизняного законодавства у сфері забезпечення дотримання економічних санкцій.

Досягнення поставленої мети дослідження та вирішення окреслених здобувачкою задач стали підґрунтям для формування обґрунтованих наукових положень та висновків у дисертації.

Доведеність наведених дисертанткою висновків базується на грамотному використанні сукупності методів і прийомів наукового пізнання.

Авторкою використані філософські, загальнонаукові та спеціальні наукові методи пізнання. Зокрема, діалектичний метод надав можливість комплексно розглянути інститут санкцій у процесі його становлення та трансформації у міжнародному праві, а також посприяв поглибленню понятійного апарату та уточненню дефініції санкцій (підрозділи 1.1, 1.2). За допомогою методів аналізу і синтезу вдалося сформулювати цілісне уявлення про сучасну систему санкцій у міжнародному праві, їхні види та характерні особливості (підрозділ 1.3). Аналіз і тлумачення правової природи кожного з елементів системи санкцій стали можливими завдяки застосуванню герменевтичного методу (підрозділ 1.4). Важливе значення у проведенні дослідження мав також історичний метод, який дав змогу простежити еволюцію концепції економічних санкцій та практики їх застосування для забезпечення дотримання норм міжнародного права (підрозділ 2.1). Корисним виявився і порівняльно-правовий метод, який був використаний для зіставлення правових норм, що регулюють механізм реалізації економічних санкцій міжнародними організаціями, іноземними державами та Україною (підрозділ 2.2, розділ 3). У процесі дослідження було також застосовано метод теоретико-правового моделювання, завдяки якому стало можливим формулювання пропозицій щодо вдосконалення правового регулювання реалізації економічних санкцій в Україні (пункт 2.2.3, підрозділ 3.3).

Наукова новизна, представлена у дисертації, її основні наукові положення, висновки та рекомендації. Оцінюючи основні здобутки

дисертаційного дослідження, варто вказати на окремі результати, що є новими. Також заслуговують уваги наукові положення розроблені особисто здобувачкою. Наприклад, уперше виявлено особливості правового механізму реалізації економічних санкцій, що запроваджуються Організацією Об'єднаних Націй та Європейським Союзом як міжнародними організаціями універсального та регіонального типу, а також недоліки, притаманні їхній санкційній практиці на сучасному етапі; обґрунтовано необхідність конкретизації підстави для застосування економічних санкцій, передбаченої п. 1 ч. 1 ст. 3 Закону України «Про санкції», шляхом доповнення її кваліфікаційними ознаками, такими як систематичність та грубість порушення прав і свобод. Вдосконалено: дефініцію поняття «санкції»; класифікацію санкцій та характеристику їхніх правових властивостей; виокремлення етапів реалізації суб'єктами міжнародного права економічних санкцій. Дістали подальшого розвитку: визначення правових факторів, які впливають на ефективність економічних санкцій; шляхи усунення недосконалостей вітчизняного законодавства, спрямовані на підвищення ефективності національної санкційної політики України, тощо.

Також потрібно відзначити, що дисертація є першим в Україні комплексним дослідженням проблем реалізації економічних санкцій міжнародними організаціями та державами.

З огляду на це, потрібно зазначити, що розроблені авторкою наукові положення, висновки і рекомендації, сформульовані у дисертації та винесені на захист, відповідають вимогам наукової новизни, є оригінальними авторськими розробками та свідчать про наукову зрілість здобувачки та набуття нею необхідних компетентностей.

Структура дисертації. Дисертаційна робота Є. К. Карлюги відзначається логічною структурованістю та включає всі обов'язкові складові, притаманні науковим дослідженням такого рівня. Робота містить анотацію, вступ, три розділи, висновки, список використаних джерел та додатки. Висновки є змістовними, аргументованими та послідовними. Усі сформульовані тези

супроводжуються відповідними посиланнями, тісно пов'язані між собою і мають належне нормативне й наукове обґрунтування. Загалом, наукові положення, що виносяться на захист, можна визнати такими, що є переконливо обґрунтованими та логічно виведеними.

Тому можливо зазначити, що дисертація виконана в науковому стилі, її мова вирізняється чіткістю, послідовністю та обґрунтованістю викладеного матеріалу.

Значення одержаних результатів для науки й практики та рекомендації щодо їх можливого використання. Результати дисертаційного дослідження мають прикладне значення та можуть бути використані у науково-дослідницькій діяльності, під час підготовки нормативно-правових актів, у правозастосовній практиці, а також у науково-методичній роботі та освітньому процесі. Це підтверджується відповідними актами впровадження, що надані у додатках 3В та 3С.

Дисертанткою запропоновано розв'язання існуючих у цій сфері проблем, виокремлено основні напрями їх вирішення з врахуванням потреб сучасності. За результатами дослідження авторкою сформульовано низку нових теоретичних та практичних положень, висновків та пропозицій.

Ознайомлення із науковим дослідженням дає підстави стверджувати, що основні положення і висновки, які виносяться здобувачкою на захист, мають відповідний високий ступінь наукової новизни та будуть корисними для теорії та практики реалізації санкційного законодавства.

Повнота викладу наукових положень, висновків і рекомендацій в наукових публікаціях, зарахованих за темою дисертації. Основні положення та результати дисертації відображені у 5-ти наукових статтях, які опубліковані у виданнях України, що визнані як фахові з юридичних наук і відображають основні результати дисертації. Для апробації дослідження були опубліковані 5-ть тез доповідей на міжнародних та всеукраїнських науково-практичних конференціях.

Таке представлення результатів наукової роботи є достатнім. Кількість публікацій, обсяг, якість, повнота висвітлення результатів та розкриття змісту дисертації відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. Зазначені публікації повною мірою висвітлюють основні наукові положення дисертації.

Спрямованість науково-практичних конференцій, де відбувалася апробація дисертаційного дослідження, характер статей здобувачки, в яких відображено положення дисертації і результати проведених досліджень, повною мірою вказують, що дисертація пройшла належну апробацію та є самостійною науковою працею, що має завершений характер.

Ознайомлення з текстом дисертації дає підстави стверджувати, що за структурою та змістом робота відповідає вимогам, що висуваються чинним законодавством у сфері освіти та науки України. У тексті роботи відображено основні положення, зміст, результати і висновки здійсненого наукового дослідження.

Відсутність (наявність) порушення академічної доброчесності. У роботі відсутнє привласнення чужих ідей, результатів або слів без оформлення належного цитування. Робота пройшла перевірку на академічний плагіат. Оригінальність складає 95,36%. Таким чином, у дисертаційному дослідженні Карлюги Єлизавети Кирилівни «Теорія та практика реалізації економічних санкцій у міжнародному праві» відсутні порушення академічної доброчесності.

Питання для дискусійного обговорення та недоліки дисертації щодо її змісту та оформлення. Визнаючи високий теоретичний рівень дисертаційного дослідження, його важливе практичне значення, слід зупинитися на деяких конкретних положеннях роботи, які потребують пояснення чи додаткової аргументації з боку здобувачки.

1) При дослідженні видів санкцій (підрозділ 1.3) здобувачка не звертається до поширеної серед юристів-міжнародників та політологів класифікації санкцій на позитивні та негативні. У зв'язку з викладеним,

видається доцільним звернутися до здобувачки з питанням: чи поділяє вона наведений підхід до класифікації санкцій?

2) На сторінках 57 та 58 дисертаційної роботи здобувачка пропонує класифікувати санкції на первинні та вторинні, а також на «ті, що мають екстериторіальний характер, і ті, що такого характеру не мають». Поряд з цим здобувачка зазначає, що первинні санкції зазвичай не мають екстериторіального характеру. *Вважаємо, що ця теза потребує додаткового пояснення та аргументації, адже такий підхід наразі є предметом широких дискусій як на загальнотеоретичному, так і на практичному рівнях.*

3) На сторінках 76 та 77 підрозділу 2.1 «Загальна характеристика економічних санкцій як примусового заходу, спрямованого на виконання міжнародно-правових зобов'язань» здобувачка вказує, що «з розширенням практики застосування економічних санкцій, розвивається і їх інструментарій. Глобалізація та зростаюча складність інформаційних технологій визначили значні інновації у сфері економічних санкцій, зокрема, стосовно природи обмежень, сфери їх охоплення, а також об'єктів санкційного тиску». З цим твердженням неможливо не погодитися, адже нові об'єкти й інструменти санкцій, що повстали у зв'язку з новими цілями реалізації цих примусових заходів, кардинально змінили ландшафт економічних санкцій. На це звертають увагу деякі іноземні дослідники, зазначаючи, водночас, що вказані зміни в практиці фактично розмивають межу між економічною та політичною дипломатією. Наприклад, в контексті торговельних воєн між Сполученими Штатами Америки та Китаєм. У зв'язку з цим спостерігається тенденція розширеного тлумачення поняття «економічні санкції», яким, як наслідок, пропонується охоплювати будь-які форми міждержавного економічного примусу, зокрема економічні методи ведення війни. *У цьому контексті цікаво дізнатися погляд авторки щодо доцільності застосування такого широкого підходу до визначення поняття «економічні санкції».*

4) На сторінці 87 здобувачка доходить до слушного висновку, що різні економічні санкції мають різний потенціал для досягнення поставленої

мети, а також наводить загальні приклади на підтвердження цієї тези. Водночас, з огляду на тенденцію до зростання частки фінансових обмежень у сучасних санкційних режимах, вважаємо, що було б доречним зосередити більшу увагу на аналізі специфіки саме фінансових санкцій, зокрема їхнього потенціалу як інструмента впливу, що одночасно слугувало б поясненням причин їх все ширшого застосування.

5) Характеризуючи етап застосування економічних санкцій Організацією Об'єднаних Націй (с. 94), здобувачка вказує, що його проблемним аспектом продовжують залишатися питання дотримання прав людини при запровадженні індивідуальних санкцій, і пов'язує це з рекомендаційним характером мандату Омбудсмена Організації Об'єднаних Націй. При цьому у роботі детально не наводиться аналіз змісту даного мандату Омбудсмена, а також не звертається увага на можливі обмеження його застосування, з якими він може зіштовхуватися при здійсненні своїх повноважень. У зв'язку із цим, хотілося б почути від здобувачки обгрунтовану відповідь на наступне питання, а саме: *«В чому сутність цього мандату та обмеження, якщо такі існують, при реалізації Омбудсменом ООН його завдань?»*

Втім, зазначені зауваження мають уточнюючий характер та не зменшують значення й важливість висновків дисертації.

Висновок по рецензованій дисертації.

Дисертаційне дослідження Карлюги Єлизавети Кирилівни «Теорія та практика реалізації економічних санкцій у міжнародному праві» є самостійною, завершеною науково-дослідною роботою, яка за актуальністю, науковою новизною, практичним значенням, обсягом проведених досліджень відповідає вимогам Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії, затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, із змінами, внесеними згідно з постановою Кабінету Міністрів України № 341 від 21

березня 2022 р., а її авторка, Карлюга Єлизавета Кирилівна, заслуговує
присудження ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 «Право».

Рецензент :

**доктор юридичних наук, професор
професор кафедри адміністративного
та господарського права Одеського
національного університету
імені І.І.Мечникова**

Ольга ГАРАН

ОСОБИСТИЙ ПІДПИС ПІДТВЕРДЖУЮ
Перший проректор ОНУ ім. І.І.Мечникова

